

"מאלי פשגלונד"

עתון ילדים בפולנית של ינוש קורצ'ק

עדינה בר-אל

בבתי ספר ממלכתיים וגם בגימנסיות יהודיות פרטיות; בעוד שמספר התלמידים בגימנסיות העבריות של "תרבות" ושל צי"א⁶ בידיש ירד והלך.

לא רק תלמידים ובוגרים של בתי ספר ממלכתיים פולניים היו דוברי פולנית וקוראיה, אלא גם תלמידים ובוגרי מוסדות חינוך יהודיים ששפת ההוראה בהם הייתה יידיש ו/או עברית. ניתן למצוא הוכחות לתופעה זו בעתונות הפדגוגית של אותה תקופה: בעתון הפדגוגי העברי תרבות נדפסה בשנת 1939 הרצאה, שנישאה בוועידת מורים בלוליניץ תחת הכותרת "ערך הספרייה והעתון בהוראה ובחינוך". הדובר סיפר, שהוא מחייב את תלמידיו לקרוא שלושים ספרים בשנה - המישה עשר בעברית והמישה עשר בפולנית.⁶ בירחון הפדגוגי בידיש שולוועגן נתפרסמו בשנת 1935 נתוני קריאה של ילדים, ששאלו ספרים ב"גרויסער-ביבליאטעק" בוורשה. מתוך הנתונים שהובאו עלה, שתלמידי בתי הספר של רשת צי"א קראו ספרים גם בידיש וגם בפולנית ובבתי ספר אחרים קראו בעיקר בפולנית.⁷ מכאן ברור, שהיה צורך להוציא לאור גם עתונים לילדים ולנוער בשפה הפולנית מאותן סיבות שהוציאו למבוגרים: היה קהל גדול של קוראי פולנית בקרב היהודים. פצ'קובסקי מציין, שהדור הצעיר השתמש בשפה הפולנית באופן הפשי, ומוסיף, שהעתונות בשפה הפולנית היתה זולה יותר לרכישה וקלה יותר להשגה.⁸

עתון ילדים לכל זרם, תנועה ומפלגה

מו"לים, ארגונים ומוסדות שונים היו מודעים לצורך להוציא לאור עתונים בפולנית, על מנת להיחשף לקהל קוראים גדול יותר. בתקופה בין שתי מלחמות העולם יצאו לאור בפולין עתונים יהודיים לילדים ולנוער מטעם גופים שונים: מפלגות, תנועות נוער, מוסדות לעזרה סוציאלית, רשתות חינוך ארציות, בתי ספר, מועדוני תלמידים ועוד. כן צורפו מוספים לילדים לעתוני המבוגרים. בנוסף, יצאו לאור גם עתונים פדגוגיים למורים וכן עתונים שנועדו להורים. בחלק מהם היו משובצים מדורים ובהם חיבורים ומכתבים שכתבו תלמידים.

עתוני הילדים היהודיים היו דומים במבניהם לעתוני ילדים בארצות אחרות ובשפות אחרות. היו בהם פרקי ספרות, ידיעות אקטואליה, מאמרי העשרה להשכלה כללית, חיבורים ומכתבים של קוראים צעירים וכן מדורי פנאי.⁹

מתוך סקירת עתונים לילדים ולנוער שגותרו לאחר חורבן קהילת יהודי פולין וכן על פי ביבליוגרפיות, ניתן לקבוע שברובם היה טבוע

העתונות היהודית לילדים בפולין - כמו העתונות למבוגרים - נתפרסמה בשלוש שפות: יידיש, עברית ופולנית. בידיש יצאו לאור עתונים לילדים בדרך קבע. אחד מהם - גרינינקע ביימעלעך - ראה אור בוויילנה החל משנת 1914 ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה.¹ עתונות הילדים בעברית היתה מצומצמת בפולין, ונתפרסמה בעיקר מטעם רשת החינוך "תרבות".²

מדוע היה צורך גם בעתונים יהודיים בשפה הפולנית? תשובה לכך ניתן למצוא בעתון דו לשוני (פולנית - עברית) בשם השחר - Swit שיצא לאור בסטניסלוב. נאמר שם:

החיים המקיפים את התלמיד כאן, שאונם וקצבם המילולי, פולנים הם. חווייתו העיקריות של הדור המתחנך אצלנו, הן מבחינה תרבותית (קריאה, התפתחות פורמלית, התרשמות אמנותית) והן מבחינה חברתית (הסתדרויות נוער, ארגוני קהילות והכשרה צבאית בבית הספר) צורתן ולשונו לא עבריות הן... אל נא ייפלא אפוא, אם ילך הצעיר... בדרך המכשולים הקטנים, ולרשעי לבבו יבקש ניב ביטוי בלשון המדינה, הכלי הכי מפותח לידיו.³

מספר העתונים היהודיים שראו אור בשפה הפולנית ותפוצתם עלו בהתמדה. פרוץ' ח. שמרוק ציין, שהתפתחות העתונות היהודית בשפה הפולנית מאז המאה ה-19 היתה דומה לתופעה שהתרחשה בארצות אחרות, בהן היהודים עברו תהליך של מודרניזציה וסיגלו לעצמם את שפת המדינה ואת הרגלי התרבות שלה. העתונות היהודית בפולנית לא היתה עתונות משלימה לשפות אחרות (עברית ויידיש), אלא היה לה קהל קוראים קבוע משלה. פרסומים אלה בפולנית תרמו לשמירת הקשר בין היהודים דוברי הפולנית לעם היהודי, באשר היו בהם תכנים יהודיים והתפרסמו בהם יצירות של סופרים יהודים. נוסף לכך שימשה העתונות היהודית בפולנית גם כלי ביטוי של היהודים כלפי חוץ, כלפי דעת הקהל הפולנית והשלטון.⁴

עתונות זו פרח משום שהיה לה קהל קוראים נרחב. יהודים רבים קראו בשפה הפולנית. הסיבה העיקרית לכך, מלבד הרצון להשתלב בחברה המודרנית וללמוד את שפת המדינה, היתה מערכת החינוך הפולנית, בה למדו ילדים יהודים רבים. ילדים ובני נוער רכשו את השפה הפולנית בבתי הספר. רוב הילדים היהודים למדו בבתי ספר פולניים, הן בבתי ספר יסודיים והן בגימנסיות. מתוך כחצי מיליון תלמידים יהודיים שלמדו בין שתי מלחמות העולם בבתי ספר יסודיים, למעלה מ-300,000 עשו זאת בבתי ספר ממלכתיים פולניים. נוסף לכך, רוב תלמידי בתי הספר התיכוניים למדו בשפה הפולנית, גם

Przegląd (מאלי פּשגלונד) בעריכתו של ינוש קורצ'ק. למרות שהופיע כמוסף ליומון יהודי למבוגרים, לא ניכרה בו כל מגמה אידאולוגית, חברתית או אחרת. זאת ועוד, העתון נכתב ברובו בידי ילדים, על אף שהיה ארצי ולא מקומי.

ינוש קורצ'ק - האיש רב הפנים¹¹

הנריק גולדשמידט - בשמו הספרותי ינוש קורצ'ק¹² - היה רופא, סופר, עיתונאי ואיש חינוך. הוא נולד ב-1878 בוורשה למשפחה יהודית. אביו יוסף היה עורך דין ודודו, אחי אביו, היה סופר וחוקר. כאשר הנריק היה בן 11 חלה אביו במחלת נפש ואושפז, לפיכך כבר מגיל צעיר הוטלה עליו הדאגה לפרנסת המשפחה. לאחר פטירת האב, כשהיה בן 18, החליט ללמוד רפואה.

קורצ'ק היה רופא ילדים ובמקביל סופר ועיתונאי, כתב ספרים לילדים ומאמרים למבוגרים בנושאי חינוך, אותם פרסם בעתונים שונים. קורצ'ק כתב למבוגרים אודות ילדים וילדים אודות מבוגרים וילדים. הוא כתב על החיים ללא הסוואה, מבלי לייפותם. הוא ידע ילדות קשה מה, הן מניסיונו האישי והן מעבודתו רבת השנים עם ילדי עניים, חסרי בית ויתומים.

הרדיו היה מדיום נוסף שבאמצעותו פנה קורצ'ק לקהל רחב. בשנת 1935 היתה לו סדרת שיחות לילדים ועל ילדים ברדיו הפולני. בשידורים אלה הוא כונה "הדוקטור הזקן". מבוגרים וילדים האזינו לו. בספטמבר 1939, עם פרוץ המלחמה, הוא שב לרדיו ועודד את המאזינים בשיחותיו. הילדים קיבלו עצות כיצד להתנהג.

במשך כשלושים שנה, החל מ-1912, היה קורצ'ק שותף בניהול בתי ילדים בוורשה. האחד - בית יתומים לילדים יהודים, אותו ניהל יחד עם סטפאניה וילצ'ינסקה (סטפה), והשני - לילדים פולנים, שניהל יחד עם מרינה פלסקה. הוא גודע כמחנך ופדגוג, מסור ביותר לילדים. קורצ'ק נחשב בין המפתחים את שיטת החינוך של בית הספר הפרוגרסיבי (המתקדם). על פי שיטה זו, שהושפעה מתורתיהם של רוסו, פֶּסְטְלוֹצִי ופֶּרְפֶּל, עומד במרכז התהליך החינוכי הילד, ולא התוכן הנלמד. הילד צריך להיות שותף פעיל להתלטות הנוגעות לחינוכו, ויש להתחשב בצרכיו הרגשיים, הגופניים והרוחניים.

שיטתו החינוכית של קורצ'ק, אותה הפעיל הלכה למעשה בבתי היתומים שניהל, התבססה על שלטון עצמי של הילדים. כך למדו הילדים לחיות בשיתוף, באחריות, עם כבוד עצמי ועל פי עקרונות הצדק. קורצ'ק התגורר בבית היתומים היהודי ברחוב קרוכמלנה בוורשה, וכך גם סטפה. הקשר בינו לבין כל אחד מן החניכים היה ישיר ובלתי אמצעי. הוא דאג לבריאותם כרופא, והכשיר צוות מדריכים-מתנכים שפעל על פי גישתו הפדגוגית. בזמן המלחמה עבר עם כל יושבי הבית אל הגטו ודאג להשיג מזון בעבורם.

ב-5 באוגוסט 1942, לאחר שקיבל צו לפנות את בית היתומים, יצא קורצ'ק יחד עם חניכיו והמדריכים לעבר ה"אומשלאג-פלאץ". כולם נשלחו לטרבלינקה, ושם נספה הדוקטור יחד עם רבים אחרים.

"מאלי פשגלונד" - עתון ילדים חדש ושונה¹³

העתון לילדים היווה חלק חשוב ממשנתו החינוכית של קורצ'ק. לדעתו הילדים זקוקים לעתון משלהם. באחד ממאמריו כתב קורצ'ק על עתון

ינוש קורצ'ק בחברת ילדים

חותמו של הגוף שהוציא אותם לאור. הווה אומר: ניתן למצוא בהם תכנים וכן מסרים גלויים וסמויים בהתאם למגמות פוליטיות, אידאולוגיות וחברתיות. כאשר הדבר אמור בעתונים שיצאו לאור מטעם מפלגה או תנועת נוער, הדבר מובן, אולם תופעה זו קיימת גם בעתונים של רשתות חינוך ארציות ושל בתי ספר בודדים. הסיבה היא, שבתו הספר היהודיים בפולין היו לא רק תוצר של אנשי חינוך ותרבות; אלא - לכל בית ספר היה מצע חינוכי, ששיקף את האידאולוגיה של הגוף שמאחוריו. הגופים הפוליטיים והחברתיים ראו חשיבות מרובה בהכשרת דור צעיר, בעיצוב דמותם של הילד והנער על פי תפישתם.¹⁴ כך נוצרו מוסדות חינוך בהתאם לזרמים שהיו בקרב הקהילה היהודית. הם היו מכל גוני הקשת הפוליטית: מן החרדים דרך הציונים למפלגותיהם ותנועותיהם, ועד הסוציאליסטים. בפולין פעלו מוסדות חינוך לבנים ולבנות שיסדה "אגודת ישראל" ("חורב" ו"בית-יעקב"); בתי ספר "יבנה" של "המזרחי"; בתי ספר ציוניים והם: "תרבות", דו-לשוניים (פולנית-עברית) של "אגודת תרבות", דו-לשוניים "שול-קולט" (יידיש-עברית) של פועלי ציון מיין. כמו כן היו בתי ספר סוציאליסטיים של ציש"א, בה היו שותפים מפלגות הבונד, פועלי ציון שמאל ואחרים.

כמעט כל הגופים הללו הוציאו לאור עתונים לילדים. חלק מהם הדפיסו כמה עתונים שיועדו לגילים שונים במקביל. שונה מכל העתונים הללו היה העתון בשפה הפולנית *Maly*

ניתן להגדיר פרספקט זה כיצירה ספרותית האופיינית לכתיבתו של קורצ'ק. הכתוב מופנה כביכול לילדים, אך הוא פונה בעצם גם אל המו"ל של העתון וגם אל קוראים מבוגרים. הוא מכיל הרבה משפטים סרקסטיים והומוריסטיים וגם את הפנטזיה של קורצ'ק. דוגמה לכך הוא תיאור מקום משכנה של המערכת. במציאות נדחסה מערכת מאלי פשגלונד לשני חדרים קטנים בתוך בניין הנאש פשגלונד ברחוב גובולפי 7 בוורשה. אבל בפרספקט תיאר קורצ'ק את המערכת כשוכנת במקום מרווח, בבניין בן שתי קומות; והיא כוללת אולם המתנה, אולם ישיבות וחדרים נפרדים לעורכי המדורים השונים.

גם בהמשך התבטא קורצ'ק בעתונו בהומור, ואפילו אם הדבר היה קשור לצנוזורה. במאמר קצר תחת הכותרת "חוק העתונות" הוא כתב (בתרגום

XV № 53 8'21) B C

Nasz Przegląd

ORGAN NIETALECNY
WYCHODZI CODZIEN ZRANA W DNI 11.00.09.00. WEDZIEL, 11.00.09.00
NUMER POJEDYNCZY 20 GR.

Adres Redakcji i Administracji: ul. Włocławskiej 2, 01-650 Warszawa, tel. 22 62 51 11, fax 22 62 51 12, e-mail: admin@naszprzeglad.pl, www.naszprzeglad.pl
Redakcja: ul. Włocławskiej 2, 01-650 Warszawa, tel. 22 62 51 11, fax 22 62 51 12, e-mail: admin@naszprzeglad.pl

נאש פשגלונד, "עיתון האב" של מאלי פשגלונד, עתון הילדים של ינוש קורצ'ק, היה נפוץ בקרב יהודי פולין

חפשי מפולנית):

חוק העתונות קובע שהעתונים צריכים להיות זהירים ואסור לכתוב כל מה שרוצים, כי עלולים לאסור אותך... מאלי פשגלונד לא פחד מהחוק החדש, כי מי שאחראי על כל העתון הוא עורך הנאש פשגלונד. אנחנו נכתוב באומץ והעורך הראשי ילך לבית הסוהר, וזו תהיה הפרסומת הטובה ביותר שלנו!

הגיליון הראשון ראה אור בשבת 9 באוקטובר 1926, ובהמשך הוא הופיע מדי יום שישי במשך שלוש-עשרה שנה. תחילה הוא נדפס על גבי שני עמודים והתרחב לארבעה עמודים. בעמוד האחרון הופיעו תשכצים. בגיליונות הראשונים כתב הרבה קורצ'ק עצמו, ואחר כך הוא צמצם את כתיבתו ופינה מקום לפרי עטם של הילדים. רק מן הגיליון העשירי הופיעו באופן שיטתי מכתבים וחידורים של הקוראים הצעירים. היה צורך, כנראה, לטווח זמן זה כדי לאסוף מספר רב של מכתבים ולדלות מהם חומר מתאים על פי נושאים.

קהל היעד - ילדים או בני נוער?

על פי עקרונותיו, קורצ'ק היה רוצה בוודאי שאת עתונו יקראו כולם, ללא הבדל גזע, דת, לאום. אולם למעשה הוא פרסם עתון יהודי, שהגיע בעיקר לידי יהודים. אמנם יש עדויות שגם ילדים פולנים קראו בו, אך נראה שרוב הקוראים היו ילדים יהודים, באשר נאש פשגלונד היה יומן יהודי.

על פי עדותו של ידו-תלמידו ירחמיאל ויינגרטן, בחר קורצ'ק בשפה הפולנית, משום שהוא התכוון להגיע אל הילדים היהודים שלמדו בבתי הספר הפולנים ולא קראו יידיש או עברית. כמו כן, כפי שיפורט בהמשך, ראה קורצ'ק הסיבות מרובה בהנחלת השפה הפולנית לילדים יהודים.

בשנים בהן ערך קורצ'ק את העתון, הוא פנה יותר לילדים ופחות אל הנוער. למערכת הגיעו הרבה מכתבי ילדים, ופחות מכתבי נוער. זה היה גם היחס במכתבים שנדפסו בעתון, דבר שעורר ביקורת נגדו. הוא לא הסתיר ביקורת זו מקוראיו, כשם שלא הסתיר תלונות כלפיו

בית הספר, ובו הביע את דעתו, לפיה חשוב שהילדים עצמם יהיו שותפים בעתונם, ואז יעלו בו נושאים המעניינים אותם. הם עצמם צריכים לקבוע מה חשוב להם. עמדתו זו מתאימה לעקרונותיו החינוכיים, לפיהם הילד צריך להיות שותף מלא בחינוכו הוא. ואכן, בבתי הילדים שלו התפרסם עתון שבועי, בו כתב קורצ'ק את המאמר הראשי (לעיתים עשה זאת מחנך אחר), ואת השאר כתבו הילדים. בבית היתומים היה נהוג שבשבת בבוקר היו מתאספים יחדיו - הניכים וסגל המטפלים - וקוראים את העתון בקול.

אולם קורצ'ק לא הסתפק בעתונים פנים-מוסדיים, מקומיים. עלה בידו, כאמור, לייסד עתון בשם *Maly Przegląd*, שפירושו בעברית "סקירה קטנה" ואפשר גם "פשגלונד הקטן" (להלן: מאלי פשגלונד). "מאלי פשגלונד" היה מוסף שבועי ליומון היהודי בשפה הפולנית *Nasz Przegląd*, שפירושו בעברית "סקירתנו" (להלן: נאש פשגלונד). ליומון זה היה קהל קוראים רחב, במיוחד מקרב האינטליגנציה היהודית. העתון תמך בציונות ולהם בהתבוללות. מגמה זו של עתון ילדים הכתוב בידיהם מתבטאת בשינוי תת הכותרת של מאלי פשגלונד, שהיה בתחילה *Pismo dla dzieci i młodzieży* (עתון בשביל ילדים ונוער), ובסוף מרס 1929 שונה ל- *Pismo dzieci i młodzieży* (עתון ילדים ונוער). קורצ'ק יסד את מאלי פשגלונד ב-1926 ועמד בראש המערכת כשנתיים וחצי. אחר כך העביר את עבודת העריכה לתלמידו י. אברמוב נברלי (*Newerly*). נברלי המשיך בעבודתו עוד עשר שנים, עד פרוץ המלחמה.

קורצ'ק תכנן עתון שונה לגמרי - בצורה, בתכנים ובחומרים - כפי שיפורט בהמשך. ה"אני מאמין" שלו לגבי עתונו נוסח בפרוספקט, שנדפס באחד מימי ראשון, היום בו היתה לנאש פשגלונד התפוצה הגדולה ביותר. הפרוספקט נתפרסם על גבי עמוד וחצי (נאש פשגלונד, גיליון 271, 3.10.1926). בפרוספקט הכריז קורצ'ק שהעתון לילדים יהיה לא-פוליטי ולא-מפלגתי, ומטרתו לעודד את הצעירים לכתוב או לספר בעל פה (בטלפון) על צרכיהם, העוולות כלפיהם, צרותיהם ודאגותיהם.

MAŁY PRZEGLĄD

Pismo dla dzieci i młodzieży.

Pod redakcją JANUSZA KORCZAKA.

Bezpłatny dodatek tygodniowy do „NASZEGO PRZEGLĄDU”

הפרוספקט שהופיע בנאש פאשגלונד, לקראת הופעת העיתון לילדים

המערכת הראשונה היתה הנערה מאדו'ה מרקוזה, (עתה תושבת ישראל). שני עתונאים מבוגרים פעלו לצידה. האחד היה אחיה אדווין מרקוזה והשני ירחמיאל ויינגרטן שכונה Javan.

צורת העתון ותכניו

מאלי פשגלונד, המוסף לילדים, הודפס על אותו סוג נייר וערוך בצורה גרפית כמו היומון למבוגרים נאש פשגלונד. זאת, בניגוד לכתבי עת אחרים לילדים ולנוער, שלרוב הופיעו בפורמט קטן יותר, באיכות נייר טובה יותר, בדפוס מאיר עיניים בצירוף איורים ותמונות. מסתבר שגם זה היה מכוון. על הדרישות לדפוס ברור יותר, נייר טוב יותר ותמונות השיב קורצ'ק: מי שמתקשה בקריאה, שיבקש מאמא או מאח לקרוא בפניו. תמונות יש בנאש פשגלונד ובעניין הנייר: "אנו חוששים כי אם יהיה נייר טוב יותר יאמרו לנו להדפיס שירים וסיפורי מעשיות. שבועונים כאלה יש כבר בעולם. ואנו רוצים כי זה יהיה עתון אמיתי." כוונתו היתה, כנראה, לתת לקוראים הצעירים תחושה, שעיתונם הוא כמו עתון של מבוגרים, ויש להתייחס אליו ביתר רצינות. לתכני גיליונות מאלי פשגלונד לא היתה אחידות. בדרך כלל רוב החומר היה של ילדים, כאמור, ומעט מאמרים משל קורצ'ק עצמו. אולם היו גם גיליונות בהם שובצו סיפורים ושירים של יוצרים אחרים,

קורצ'ק היה מעורה בקרב ילדים. כאן הוא מצטרף לתזמורת של ילדים יהודים

וכלפי העתון בנושאים אחרים. קורצ'ק התייחס בנושא זה ב"פרוספקט הנוער", שהודפס בדצמבר 1926 ובו העלה את הטיעונים נגדו. מתוך דברי תשובתו ניתן להבין את עמדתו, שהילדים זקוקים לעתון יותר מאשר הנוער:

נוער חביב, בני ארבע עשרה, חמש עשרה, שש עשרה ומעלה. אין אתם רוצים לגוול את העתונון מידי הקטנים... הנוער יש לו ספר, הרצאות, תיאטרון. הנוער משתמש איך שהוא בנקל מפיקוחם של הגדולים ויש בידו... גם בלא עתון, לשמוע, לצותת, להיוודע ולהשתעשע. יישאר מאלי פשגלונד עתונונם של הילדים, אך הרי הכותרת מחייבת: תהא, לפחות, פינה בשביל הנוער!"

קורצ'ק התרכז בקהל היעד - ילדים - מתוך מגמה להגן על הילד הרך ולעזור לו, כיוון שאין לו די אומץ ואף לא הודמנויות להתבטא ולעמוד על שלו; וכן, בניגוד לנוער, אין לו מקורות אחרים לקבלת מידע. נוסף לכך - מה שלא נכתב במפורש - ייתכן שקורצ'ק חשש מהצנזורה, באשר הנוער, שמתחיל לגבש רעיונות וגישות חברתיות ופוליטיות, אינו נמנע מלבטא אותם.

רק מן השנה הרביעית לקיומו של העתון, תחת עריכתו של נברלי, היה לנוער יותר מקום להתבטא בעתון. ייתכן שהסיבה אינה רק בחילופי העורך, אלא בעובדה שהפכתים של העתון התבגרו והתחילו לבטא את דעותיהם בצורה רהוטה. במאלי פשגלונד קיבל קורצ'ק אוטונומיה מלאה ממערכת היומון נאש פשגלונד. נראה שבשנות ה-30 הוגש לעתון יותר חומר ביקורתי והחלו להופיע בעתון כתמים לבנים, פרי המחיקות של הצנזורה.

החומר הגיע אל המערכת באמצעות הדואר. מספר המכתבים של הילדים הלך וגדל. בשנה הראשונה הגיעו 5,000 מכתבים ובשנייה - 6,500. במלאת שנתיים לעתון הבטיח קורצ'ק לקוראיו, שאף מכתב אינו נזרק, ובכלל - הוסיף בהומור האופייני לו - רק במערכות עתוננים של מבוגרים יש סלי אשפה לניירות. למבוגרים קל לכתוב. יש להם גם נייר, גם מעטפות. הם כותבים כרצונם ושולחים, בעוד שאצל ילדים כתיבת מכתב היא עבודה, ולעבודה צריך להתייחס בכבוד.

בהתאם לגישתו זו - נתינת כבוד לילד - כל המכתבים נקראו, מוינו, מוספרו ותויקו לפי נושאים ולפי מקומות משלות. במשך רוב ימות השבוע היה נברלי אחראי על עבודת המערכת ואילו קורצ'ק היה מופיע במערכת בימי סוף השבוע. שאר העובדים היו צעירים. מזכירת

מזכירת המערכת, מאד'ה מרקוזה (יושבת שנייה משמאל), החיה כיום בישראל, יחד עם בני נוער יהודים-פולנים. עומד שני משמאל, אחיה אדווין, ששימש ככתב במאלי פשגלונד

כאמור, עתונו של קורצ'ק, בניגוד לעתונים לילדים ונוער יהודיים אחרים, לא היה קשור לזרם חינוכי מסוים. הוא גם לא פנה למורים שיתרמו לעתון. הוא הסביר זאת כך: "חששנו מפני שעבוד. ביקשנו להוכיח כי נוכל לבדנו. ביקשנו להיות בעלים בביתנו אנו. המורה יש לו עתונות שלו, ולא כן אנו. ייתכן שהילדים והנוער יראו את השתתפותם של גדולים כהתנקשות בבימתם החופשית היחידה, ויפוג חשקם."²⁰

במאמרו במאלי פשגלונד, כמו גם בכתביו האחרים, ביקר קורצ'ק את מוסדות בתי הספר בצורה חריפה, אולם נזהר בכבודם של המורים. הוא לא ביקר אותם אישית, לא זלזל בהם ולא התערב בעבודתם; גם כשהתקבלה תלונה מוצדקת של תלמיד וברור שהמורה פגע בילד. באחד הגיליונות הוא אפילו נתן אפשרות למורה לבטא את מצוקותיו מעל דפי העתון, ולספר על הזלזול בו מצד התלמידים, למרות השתדלותו למענם.

פרסים לילדים-כתבים

קורצ'ק עודד את קוראיו לכתוב לעתון ולמעשה יצר מועדון כתבים. בדרך כלל לא שולם שכר סופרים לכותבים, אלא על עבודות מיוחדות

כותבים מפורסמים. לא בכל הגיליונות בשנות עריכתו הופיע שמו של קורצ'ק כעורך. ייתכן שהוא לא חתם את שמו כאשר היה עליו להתפשר, ותכני הגיליון לא היו לשביעות רצונו.

הקוראים הצעירים כתבו על עצמם, העלו תלונות, בקשות לקבלת עצה ועזרה. הם סיפרו על בעיות עם הורים ומורים, וגם הציעו רעיונות לנושאים לכתיבה בעתון. דוגמה לבעיה ציבורית שנדפסה בעתון וביאה על פתרונה: דווח על גדר תיל מסוכנת, הנמצאת במגרש המשחקים בגן קראשינסקי בוורשה. המערכת שלחה לשם כתב שיתאר את המצב, התריעה על המפגע, והגדר המסוכנת לילדים הוסרה.

מדי פעם הציעה המערכת נושאים לכתיבה. היו גיליונות שהוקדשו לנושאים מיוחדים. הוכרו גם תחרויות כתיבה. התכתבויות מעטות היו עם ילדים מארץ ישראל, בעיקר עם ילדי קיבוץ עין חרוד, שאירח את קורצ'ק ואת סטפה בביקוריהם בארץ. קורצ'ק פנה בכרוז לילדי ארץ ישראל, שיכתבו למאלי פשגלונד, ותתאכזב מאוד כאשר קיבל רק שני מכתבים. הוא נימק את חוסר ההיענות: "לארץ ישראל יצאו יהודים רבים שיש להם סינה לפולין (אכתוב על כך בל"ג בעומר). אמרו, שהיו עבדים, ועתה הם רוצים להתחיל בהיים חדשים ולשכוח מה שהיה. בוודאי משום כך אינם רוצים לכתוב במאלי פשגלונד."²¹

על תהילה ועל זה שיצירותיהם יתפרסמו. במצב זה הילד נמצא כחצי שנה עד שהוא רואה את התגשמות חלומותיו, וזה מדרבן אותו להמשיך בפעילות ספרותית, שהיא גם יציר עצבנות או מצב נפש שבסופו של דבר הורס את הבריאות של הילד. לולא ההגינות של העורך הייתי חושב שהוא עושה את זה בשביל הרווח. הילד לא יודע מתי עבודתו תתפרסם, ובמשך כל החודשים הללו הוא קונה את העתון. ולכן אני חוזר: הראש מתפתח על חשבון הכתפיים..."

במכתב זה יש התייחסות לתוכן הדברים שנדפסו בעתון, באשר קורצ'ק כיוון את קוראיו לכתוב על בעיות וקשיים שיש להם. לפיכך סביר להניח, שיש כאן ביקורת מוסווית על הדגשת הפן הקשה והשלילי של הילדות, ללא שמחת חיים. ביקורת נוספת במכתב זה קשורה בתהליך ההחלטות לגבי מכתבי הילדים: איזה מהם יודפס בעתון ומתי. סביר להניח שהילדים אכן היו במתח וציפו בכיליון עיניים להדפסת החומר ששלחו. ביקורת לא מוסווית, למרות שהיא מנוסחת בהסתייגות, היא כלפי הרווח שעושה העתון, כשהילד קונה את הגיליונות במשך חודשים מספר מתוך תקווה למצוא בהם את שמו.

אגב, הטענה שקורצ'ק דואג רק לראש של הילדים ולא להתפתחות בית החווה שלהם, מנוגדת למציאות. קורצ'ק הן כרופא והן כפדגוג, הבין היטב את חשיבות הקשר בין הגוף והנפש. כל פעולותיו עם הילדים היו בכיוון זה. בבית היתומים הוא בדק אותם אישית, מדד ושקל אותם. אחת הפעילויות המיוחדות שלו היתה קייטנת הקיץ. בכל קיץ, בעת החופשה מבתי הספר, יצאו כל ילדי בית היתומים עם סגל המבוגרים לשהות בקייטנה מחוץ לעיר. במשך מספר שבועות שאפו הילדים אוויר בריא, טיילו ועסקו בספורט. בעתון בעברית עולמי התפרסמה כתבה בתשרי תרצ"ט, תחת הכותרת "אולימפיאדת הזאטוטים התשע עשרה". הכתבה סקרה, בליווי תמונות, את הטקס רב הרושם שנערך לכבוד סיום הקייטנה: בנוכחות אורחים מבחוץ הדליקו אש תמיד והתחרו בריצה, במרוץ שליחים, בקליעה למטרה ועוד. היו גם משחקים מבודחים כמו ריצה בתוך שקים. כל הילדים בכל הגילים השתתפו בפעילות זו, שהפכה למסורת.

* * *

הגיליונות של מאלי פשגלונד שיצאו לאור בעריכת קורצ'ק, יכולים לשמש עבורנו היום כחומר למחקר חברתי, תרבותי, פסיכולוגי, פדגוגי-חינוכי ואולי גם לאומי; הם מכילים חומר רב בנושאים הקשורים לחיי הילדים והנוער בקהילה הגדולה של יהודי פולין בין שתי מלחמות העולם, ובעיקר לבעיותיהם. גם בעבודתו כעורך עתון ניכרה אישיות המיוחדת של קורצ'ק, יושרו התבטא בעצם חשיפת הטענות והביקורת שלו בפני קוראיו הצעירים. בעריכת העתון התבטאה תפישתו המתקדמת של קורצ'ק בחינוך, ובעיקר - גישתו האנושית. יחסו לילד היה ספוג הן באהבה והן בכבוד.

***

1. ראו מאמרי "גרינינגע בימעלעך - ההתחלה", קשר 27, מאי 2000.
2. ראו מאמרי "מישבלים" ועד "עולמי הקטנטון" - רשת 'תרבות' ועתונה לילדים", קשר 23, מאי 1998.

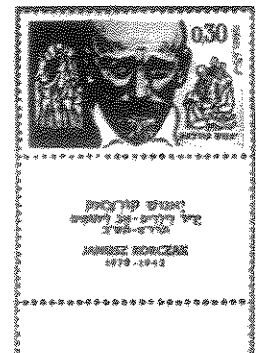
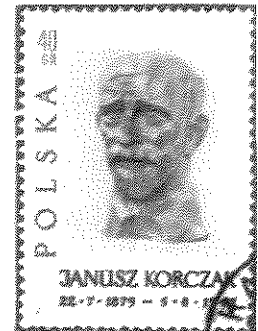
שכתבו בני נוער. הכסף אשר לא שולם לילדים הופרש לקרן מיוחדת. באמצעות כספי קרן זו מומנו פרסים לילדים הכותבים. הפרסים היו שונים: ספרים, עטים, משחקי שהמט, צבעים. מפעל מעניין היה מפעל הגלויות. הילדים שכתבו לעתון קיבלו גלויות למזכרת כהוקרה על עבודתם. חלק מן הגלויות היו מעוטרת בפרחים וחלק בפירות. ארבע פעמים בשנה היו הקרנות מיוחדות של סרטי ראינוע, אליהן הוזמנו בעלי הגלויות לצפייה חינם. מדי פעם הודיעו בעתון למי מוקדשת ההקרנה - לבעלי גלויות הפרחים או לבעלי גלויות הפירות. כל גלויה שימשה כרטיס כניסה לשניים או שלושה ילדים. דוגמה: בגיליון 37 מ-17.6.1927, נדפסה מודעת הזמנה להקרנת הסרט "השובב" בראינוע "אפולו" ברחוב מרשלקובסקה 106 בוורשה. ההקרנה יועדה לשבת בשעה 12.30.

מבצעים נוספים שארגן העתון: תחרויות כתיבה, בניית דגמים, תחרויות ספורט, מבצעי תיירות. לכבוד מיוחד זכו כתבים מתמידים ועקביים. מי שהודפס מכתב המאה שלו, זכה שיארגנו לכבודו את "יובל מכתב המאה".

קורצ'ק מתפטר

הסיבות להתפטרותו של קורצ'ק מן העריכה לא ברורות. נראה שהיו לו היכוכים ועימותים במערכת. מדי פעם נשמעו כלפיו טענות וביקורות. חלק מהן הופנו בשל העובדה, שרוב החומר נכתב בידי ילדים. היו שטענו שהסגנון והשפה אינם מלוטשים דים, וכי העתון תומך בגרפומנים ללא ביקורת עצמית. על כך ענה קורצ'ק שגרפומניה אינה מסוכנת, רק אנאלפביתיות מסוכנת. לדבריו, ללמד ילדים יהודים לכתוב נכון בפולנית היא משימה יפה ונחוצה. תודות לעתון זה למדו גדודים שלמים של ילדים ליהנות מן האוצר, שהוא השפה הפולנית. הוויכוח סביב מאלי פשגלונד התעצם בעיקר במלאת שנתיים להופעת העתון. קורצ'ק, שהיה ישר ולא הסתיר דבר מקוראיו הצעירים, כלל בגיליון חג השנתיים (5.10.1928) תלונות כלפי עתונו. הוא ציטט מכתב מאת אדם מבוגר, שקרא לסגור את מאלי פשגלונד. להלן המכתב במלואו:

אנחנו חיים בתקופה בה גדל מספר הילדים בעלי ראש גדול והיקף בית חזה קטן. התופעה הזאת בולטת בעיקר במשפחות היהודיות. מאלי פשגלונד הוא עתון שמתאים למחשבה ילדותית ממוצעת. אני מוצא בו מחשבות מקוריות ומעניינות שיכולות להתעורר כנראה רק במצב של עצבנות. העתון הזה יוצר בין הילדים אווירה לא בריאה. הילדים הולמים

בישראל, כמו גם בפולין, זוכה קורצ'ק להערכה רבה עד היום. שתי המדינות הוציאו בולים לזכרו

- השם לקוח מתוך ספר של קראשבסקי. שם הגיבור היה יאנאש קורצ'ק, אך ברשימת המצטיינים בתחרות נפלה טעות ונכתב ינוש קורצ'ק. (רגב תשנ"ו, עמ' 31).
13. המקורות לסקירה להלן על מאלי פשגלונד הם: י. ארגון תשל"ב; י. וינגרטן, יאנוש קורצ'ק היהודי המעונה: סיפור חייו ותקופתו, תל אביב 1979, עמ' 249-261; ד. פלינקער, מ. רון, "די יידישע פרעסע אין פוילן צווישן ביידע וועלט-מלחמות", בתוך: ספר השנה / יאָרבוך ב, בעריכת א' טרטקובר, תל אביב תשכ"ה, עמ' 266-324; י. קורצ'ק, דת הילד (בסדרה: 'קורצ'ק, כתבים), לוחמי הגטאות-תל אביב תשל"ח; ע. הגרי-פוננסקי, "מאלי פשגלונד (עתון הילדים והנוער): מבוא", בתוך: דת הילד, תשל"ח, עמ' 347-348;
- M. Fuks, "Mały Przegląd, Janusza Korczaka," *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce*, 1(105), Warszawa 1978, pp. 3-28.
- (פוקס מסתמך במאמר זה על ספרו של א. נברלי, שترגום כותרו בעברית הוא "הקשר החי" - I. Newerly, *Zywe wiązanie* - 1978, עמ' 7.
14. אחד הילדים, קורא נאמן, כתב במכתבו לעתון, שהוא מכיר גם ילדים לא יהודים, שקוראים עתון זה באופן קבוע (פוקס 1978, עמ' 7, הערה 12).
15. קורצ'ק, כתבים, תשל"ח, עמ' 397.
16. פגשתי את מאדוזה - אשה בת למעלה מתשעים שנה - ב-5.1.2000 במקום מגוריה, קיבוץ גבעת חיים איתוד. הראיון במלואו נמצא בנספח למאמרי: "ינוש קורצ'ק - מחנך ועורך עתון לילדים", מעוף ומעשה, מכללת אחוה, תשס"א.
17. קורצ'ק, כתבים, תשל"ח, עמ' 379.
18. שם, עמ' 378. מכתב בעברית של ילד בשם אמנון מקיבוץ עין חרוד נשלח אל מנהלת בית היתומים. הוא נדפס בעתון עולמי של רשת "תרבות" בשנת 1937.
19. שם, עמ' 399.
20. פוקס, 1978, עמ' 19.
21. השחר, שנה ב' גיליון ב', סטניסלבוב, אדר תרצ"ג, עמ' 39-40.
22. ת. שמרוק, "עברית-יידיש-פולנית: תרבות יהודית תלת לשונית", בתוך: ת. שמרוק, ש. ורסס (עורכים), בין שתי מלחמות עולם: פרקים מחיי התרבות של יהודי פולין ללשוניותיהם, ירושלים תשנ"ו, עמ' 27-31; ה. שמרוק, "העתונות היהודית התלת לשונית בוארשה", הספרות 30-31, תל-אביב, אפריל 1981, עמ' 194; א. פצ'קובסקי, "עתונות יהודית בפולין בין שתי מלחמות העולם", קשר 3, מאי 1988, עמ' 49-56. וראו גם: פ. גליקסון, רשימת העתונות היהודית היומית והתקופתית שפורסמה בשפה הפולנית בשנים 1823-1982, ירושלים 1983; א. צאלה, "ביבליוגרפיה של עתונות יהודית בשפה הפולנית", קשר 8, נובמבר 1990, עמ' 73-70.
23. ציט"א - ראשי תיבות של: "צ'ענטראלע יידישע שול אָרגאַניזאַציע" (ארגון מרכזי של בתי ספר בידיש).
24. מ. י. רוזן, "ערך הספרית והעתון בהוראה ובחנוך (הרצאה בוועידת המורים בלודז'ין)", תרבות 1, ורשה, ניסן תרצ"ט, מרס 1939, עמ' 38.
25. ת. קרוק, "עטואַס מכוה דעם יידישן קינדער-לייענער", שולוועגן (17) 3, ורשה, דצמבר 1935, עמ' 151-156.
26. פצ'קובסקי, 1988, עמ' 50.
27. על ראשית עתוני הילדים בעולם, השינויים שחלו בהם, תכניהם ומבניהם, ראו מאמרי: "עתונות ילדים - ההתחלה", מעגלי קריאה 28, דצמבר 2001, כסלו תשס"ב, עמ' 54-59.
28. הרחבה בנושא זה ראו בספרי: עתוני ילדים יהודיים בפולין: סיכום מחקר, אחוה - המכללה האקדמית לחינוך, תשס"ב.
29. על תולדות חייו ושיטתו החינוכית ראו: י. ארגון, שיטתו החינוכית של ינוש קורצ'ק, תל אביב תשל"ב; ש. זקס, י. כהנא, קורצ'ק זכרונות והגיגים, תל אביב תש"ן; מ. רגב (עורך), לגעת באדם: דמותו והגותו של ינוש קורצ'ק כפי שהן משתקפות בכתביו ובכתבי אחרים, ירושלים תשנ"ו. וראו גם הערה 13 להלן.
30. הוא אימץ לעצמו כינוי זה בשנת 1898, כאשר השתתף בתחרות ספרותית לצעירים.